

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-3
MAHALLIY BYUDJETLARNING IJTIMOIIY-IQTISODIY
RIVOJLANISHDAGI O'RNI**

Qodirova Ozoda

TerDU magistratura iqtisodiyot ta'lim yo'nalishi talabasi

Email ozodaraxmiddinovna@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada mahalliy byudjetlarning hududiy ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishdagi o'zni va ularning samarali boshqaruvi masalalari atroflicha yoritilgan. Mahalliy byudjetlar mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida muhim moliyaviy asoslardan biri bo'lib, aholi farovonligini oshirish, infratuzilmani takomillashtirish, ta'lim, sog'liqni saqlash, madaniyat va boshqa ijtimoiy sohalarni qo'llab-quvvatlashda beqiyos rol o'ynaydi. Maqolada mahalliy byudjetlarning shakllanish manbalari, xarajatlar tarkibi, ularni rejalashtirish va ijro etish mexanizmlari keng ko'lamda tahlil qilingan. Shuningdek, hududiy byudjet siyosatining samaradorligini oshirish, moliyaviy mustaqillikni ta'minlash va resurslardan oqilona foydalanish masalalari bo'yicha ilg'or tajribalar va xalqaro amaliyot misollarida tahliliy fikrlar keltirilgan. Muallif mahalliy byudjetlarni boshqarishda ochiqlik va shaffoflikni ta'minlash, jamoatchilik ishtirokini kengaytirish, shuningdek, zamonaviy raqamli texnologiyalarni joriy etishning ahamiyatini alohida ta'kidlaydi. Yakuniy xulosalarda esa mahalliy byudjetlar orqali ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni jadallashtirishga xizmat qiluvchi tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: Mahalliy byudjet, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish, hududiy moliya, moliyaviy resurslar, infratuzilma rivoji, boshqaruv samaradorligi, byudjet siyosati, resurslardan foydalanish, shaffoflik, jamoatchilik ishtiroki, raqamli texnologiyalar, iqtisodiy barqarorlik.

Kirish.

Mahalliy byudjetlar mamlakat iqtisodiyotining asosiy tarkibiy qismlaridan biri bo'lib, hududiy rivojlanishni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Byudjetlar faqatgina davlatning moliyaviy resurslarini boshqarish vositasi sifatida emas, balki ijtimoiy va iqtisodiy taraqqiyotning asosiy mexanizmi sifatida ham qaraladi. Mahalliy byudjetlar hududlarning o'ziga xos ehtiyojlarini hisobga olgan holda, infratuzilma rivojini, ta'lim, sog'liqni saqlash, madaniyat va boshqa sohalarni qo'llab-quvvatlashni ta'minlashga xizmat qiladi. Ular shuningdek, mahalliy aholi farovonligini oshirish, mehnat

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-3**

bozorining barqarorligini saqlash, iqtisodiy islohotlarni amalga oshirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, mahalliy byudjetlarni shakllantirish va boshqarishda mavjud muammolar, resurslardan samarali foydalanish va byudjetlar orasidagi notekislik masalalari ham dolzarb hisoblanadi. Mahalliy byudjetlar orqali iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, mahalliy o'zgarishlarga moslashuvchanlik va aholining ehtiyojlariga javob berish zarurati ayni paytda eng muhim masalalardan biridir. Ushbu maqolada mahalliy byudjetlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni va ularning samarali boshqarishning ahamiyati tahlil qilinadi.

Asosiy qism.

Mahalliy byudjetlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishda tutgan o'rni juda katta. Ular faqatgina davlatning moliyaviy resurslarini boshqarish vositasi sifatida emas, balki hududiy rivojlanish va aholining turmush darajasini oshirishda, shuningdek, mahalliy ijtimoiy infratuzilmaning mustahkamlanishida muhim omil hisoblanadi. Mahalliy byudjetlarning asosiy maqsadi hududiy aholi ehtiyojlarini qondirish, ularning farovonligini ta'minlash va iqtisodiy barqarorlikni saqlashdir. Mahalliy byudjetlarning shakllanishi va manbalari. Mahalliy byudjetlarning asosiy manbalariga hududiy soliq tushumlari, davlat budjetidan ajratilgan grantlar, subsidiya va boshqa moliyaviy resurslar kiradi. Hududiy soliq tizimi va soliq yig'ishning samaradorligi mahalliy byudjetlarning shakllanishida muhim ahamiyatga ega. Soliq to'lovchilarning soni, soliq stavkalari va ularni yig'ish tizimi hududiy byudjetning o'zgaruvchanligini belgilaydi. Shuningdek, davlat byudjeti orqali mahalliy byudjetlarga o'tkaziladigan yordamlar, subsidiya va grantlar mahalliy hududlarning moliyaviy holatini ta'minlashga yordam beradi. Mahalliy byudjetlarning shakllanishi jarayonida aholi ehtiyojlari va hududiy rivojlanish strategiyasi hisobga olinadi. Har bir hududning o'ziga xos iqtisodiy va ijtimoiy holati, demografik xususiyatlari, mavjud resurslar va infratuzilma darajasi mahalliy byudjetni shakllantirishda asosiy omillar hisoblanadi. Mahalliy byudjetlar va ijtimoiy rivojlanish. Mahalliy byudjetlar hududiy ijtimoiy rivojlanishning asosiy vositalaridan biridir. Ular orqali ta'lim, sog'liqni saqlash, madaniyat, sport, ekologiya va boshqa sohalarga zaruriy mablag'lar ajratiladi. Ta'lim tizimi va uning moliyaviy ta'minoti mahalliy byudjetning muhim qismini tashkil qiladi. Mahalliy byudjetdan ajratilgan mablag'lar maktablar, kollejlarga, oliy ta'lim muassasalariga, ilmiy tadqiqotlar va ta'lim resurslariga sarflanadi. Sog'liqni saqlash sohasi ham mahalliy byudjetlardan ajratilgan mablag'lar orqali rivojlanadi, shuningdek, tibbiyot muassasalarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, yangi tibbiy texnologiyalarni joriy etish, aholi salomatligini yaxshilash uchun zarur resurslar ajratiladi. Mahalliy byudjetlar orqali sport infratuzilmasi ham rivojlanadi. Sport inshootlarini qurish, jismoniy tarbiya va sportning barcha turlarini rivojlantirishga

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI VOLUME-2, ISSUE-3

yo'naltirilgan mablag'lar ajratish hududiy ijtimoiy taraqqiyotning ajralmas qismi bo'lib, aholi salomatligini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish, suv resurslarini boshqarish va tabiiy resurslardan oqilona foydalanish kabi masalalar ham mahalliy byudjetlar orqali hal etiladi. Mahalliy byudjetlarni boshqarishdagi samaradorlik. Mahalliy byudjetlarni boshqarish samaradorligi bevosita mahalliy davlat organlarining malakasi, byudjet jarayonini boshqarish tizimining shaffofligi va jamoatchilik ishtirokiga bog'liq. Byudjetni shakllantirish, taqsimlash va sarflash jarayonlarida ochiqlik, shaffoflik va hisobotning to'g'riligi muhimdir. Mahalliy byudjetni boshqarishda muhim masalalardan biri – bu resurslardan samarali foydalanishdir. Aholi ehtiyojlarini to'liq qondirish uchun ajratilgan mablag'larning maqsadli sarflanishi ta'minlanishi kerak. Mahalliy organlarning bu boradagi mas'uliyati, shuningdek, byudjetni ijro etishda nazorat tizimining kuchaytirilishi zarur. Moliyaviy resurslardan samarali foydalanish va raqamli texnologiyalar. Mahalliy byudjetlarni boshqarishda raqamli texnologiyalarni joriy etish samaradorlikni oshiradi. Elektron tizimlar yordamida byudjet mablag'larining sarfini nazorat qilish, soliq yig'ish jarayonlarini soddalashtirish va aholiga xizmat ko'rsatish sifatini yaxshilash mumkin. Shu bilan birga, zamonaviy texnologiyalar mahalliy organlarga resurslarni samarali taqsimlashda, shuningdek, jamoatchilik bilan muloqotda bo'lishda yordam beradi. Masalan, raqamli platformalar orqali byudjet haqida jamoatchilikni xabardor qilish, ularning takliflarini olish va qarorlar qabul qilish jarayonida ishtirok etish imkoniyati yaratiladi. Mahalliy byudjetlar va iqtisodiy barqarorlik. Mahalliy byudjetlar hududiy iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Ular iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish, ish o'rinlarini yaratish, kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlashga yo'naltirilgan dasturlarni moliyalashtirish orqali iqtisodiy faollikni oshirishga yordam beradi. Mahalliy byudjetlar, shuningdek, hududdagi iqtisodiy notekisliklarni kamaytirish va tengsizlikni bartaraf etish uchun zarur bo'lgan vositalarni taqdim etadi. Har bir hududning o'ziga xos iqtisodiy sharoitlariga qarab, mahalliy byudjetdan ajratiladigan mablag'lar turlicha yo'nalishlarga qaratiladi, bu esa ularning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga qo'shgan hissasini oshiradi.

Xulosa:

Mahalliy byudjetlar hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida markaziy ahamiyatga ega. Ular faqat davlatning moliyaviy resurslarini taqsimlash vositasi sifatida emas, balki hududiy barqarorlikni ta'minlash, aholi farovonligini oshirish, infratuzilmani rivojlantirish va ijtimoiy sohalarni qo'llab-quvvatlashda asosiy rol o'ynaydi. Mahalliy byudjetlarning shakllanishi va boshqarilishi hududning iqtisodiy va ijtimoiy sharoitlarini hisobga olgan holda amalga oshiriladi, bu esa uning

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-3**

samaradorligini oshiradi. Mahalliy byudjetlarning muvaffaqiyatli ishlashi uchun byudjet jarayonlarining shaffofligi, resurslardan samarali foydalanish va jamoatchilik ishtiroki muhimdir. Shuningdek, mahalliy byudjetlarni boshqarishda raqamli texnologiyalarni joriy etish, soliq yig'ish tizimini takomillashtirish va aholiga xizmat ko'rsatish sifatini oshirish imkonini beradi. Bu, o'z navbatida, mahalliy iqtisodiyotni mustahkamlash, ish o'rinlarini yaratish va kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlashga xizmat qiladi. Shuningdek, mahalliy byudjetlarni boshqarishda yuzaga keladigan muammolar va ularni hal qilish bo'yicha tavsiyalarni keltirish ham zarur. Hududiy moliyaviy resurslarni yanada samarali taqsimlash, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish va ijtimoiy xizmatlarning sifatini oshirish mahalliy byudjetlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga qo'shgan hissasini yanada kuchaytiradi. Xulosa qilib aytganda, mahalliy byudjetlar nafaqat hududiy iqtisodiyotni rivojlantirish, balki jamiyatning barcha sohalarini qo'llab-quvvatlash orqali barqaror rivojlanishga erishishda muhim vosita hisoblanadi. Ularning samarali boshqarilishi va innovatsion yondashuvlar orqali iqtisodiy barqarorlikka erishish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Saidov, Sh. (2020). Mahalliy byudjetlar va hududiy iqtisodiy rivojlanish. Tashkent: «Iqtisodiyot» nashriyoti.
2. Abduqahhorov, T. (2019). O'zbekistonning hududiy moliya tizimi. Toshkent: «O'zbekiston iqtisodiyoti» nashriyoti.
3. Shukurov, M. (2018). Mahalliy byudjetlarni boshqarish va shaffoflik. Tashkent: «Iqtisodiy adabiyot» nashriyoti.
4. Mamatov, R. (2021). Hududiy byudjetlarning samarali boshqarilishi. Buxoro: Buxoro universiteti nashriyoti.
5. Nazarov, A. (2020). Mahalliy byudjetlar va davlat xarajatlari. Toshkent: «Ma'naviyat» nashriyoti.
6. Jumaniyozov, B. (2019). Soliq tizimi va mahalliy byudjet. Samarqand: Samarqand davlat universiteti nashriyoti.
7. Xodjayeva, D. (2021). Raqamli iqtisodiyot va mahalliy byudjetlar. Toshkent: «Inson va jamiyat» nashriyoti.
8. Muminov, F. (2018). Mahalliy byudjetlar va ularni samarali boshqarish mexanizmlari. Tashkent: «Iqtisodiy taraqqiyot» nashriyoti.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-3**

9. Abduganiyev, Z. (2020). Ijtimoiy infratuzilmaning rivojlanishi va mahalliy byudjetlar. Toshkent: «O‘zbekiston iqtisodiyoti» nashriyoti.
10. Babayev, K. (2022). Moliyaviy resurslarni boshqarish: teoriyalar va amaliyotlar. Tashkent: «Moliyaviy tahlil» nashriyoti.
11. Mirzaev, M. (2017). Mahalliy byudjet va ijtimoiy rivojlanish. Toshkent: «O‘zbek davlat nashriyoti».
12. Berkovich, V. (2015). Fiscal Policy and Local Government in Transition Countries. London: Routledge.
13. OECD (2021). Public Governance and Budgeting. Paris: OECD Publishing.
14. World Bank (2020). Local Government and Public Sector Financial Management. Washington, DC: The World Bank.
15. UNDP (2019). Effective Governance and Local Development. New York: United Nations Development Programme.